

آیین دادرسی کیفری

جلد دوم

ویرایش جدید

بر اساس آخرین اصلاحات

مصوب ۱۳۹۴/۳/۲۴

تألیف: اسماعیل ساولانی

وکیل پایه یک دادگستری

چاپ دوازدهم

۱۴۰۱

سرشناسه	: ساولانی، اسماعیل، ۱۳۵۸ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور	: آیین دادرسی کیفری بر اساس آخرین اصلاحات مصوب ۱۳۹۴/۳/۲۴ / تألیف اسماعیل ساولانی.
مشخصات نشر	: تهران: مشاهیر دادآفرین، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	: ۲ ج.
شابک	: شابک جلد: 978-600-7992-34-0 شابک دوره: 978-600-7992-35-7
وضعیت فهرست‌نویسی	فیپا
موضوع	: آیین دادرسی جزایی - - ایران
موضوع	: Criminal procedure - - Iran
موضوع	: آیین دادرسی جزایی - - ایران - - تفسیر و استنباط
موضوع	: Criminal procedure - - Iran - - Interpretation and constructon
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵ ۲۹س/۴۶۱۰/ KMH
رده بندی دیویی	: ۳۴۵/۵۵۰۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۵۰۷۰۵۲

آیین دادرسی کیفری
بر اساس آخرین اصلاحات مصوب ۱۳۹۴/۳/۲۴
جلد دوم (ویرایش جدید)
اسماعیل ساولانی
چاپ دوازدهم - بهار ۱۴۰۱
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
قیمت: ۱۶۰۰۰۰ تومان
شابک جلد: ۹۷۸-۶۰۰-۷۹۹۲-۳۴-۰
شابک دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۷۹۹۲-۳۵-۷

مؤسسه مشاهیر دادآفرین: خیابان کارگر شمالی، بالاتر از چهارراه فاطمی، کوچه شهید اکبری، پلاک ۳۲، تلفن: ۸۱۰۵۴

پست الکترونیکی: office@dadafarin.com وب سایت: www.dadafarin.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه

مجموعه حاضر با عنوان آیین دادرسی کیفری در دو جلد بر اساس قانون آیین دادرسی کیفری جدید مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۴ در ۵۷۰ ماده که در تاریخ ۱۳۹۴/۳/۲۴ از سوی مجلس شورای اسلامی مجدداً برخی از مواد آن اصلاح گردیده است و ملحق آن یعنی از ماده ۵۷۱ تا ۶۹۹ مصوب ۱۳۹۳/۷/۸ که مربوط به دادرسی نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی و رسیدگی بجرائم اشخاص حقوقی است که به استناد ماده ۶۹۹ از قانون فوق الذکر از تاریخ ۱۳۹۴/۴/۱۸ کل آن لازم الاجرا می شود. تألیف گردیده و سعی شده است تا مبانی آیین دادرسی کیفری با این قوانین مقایسه و ارائه گردد.

در این مجموعه از یک طرف مطالب مربوط به این درس که در آثار استاد بزرگ این شاخه از حقوق همچون استاد دکتر سید علی آژندیش، استاد دکتر محمد علی هدایتی، استاد دکتر محمد آشوری، استاد دکتر محمود آخوندی، دکتر کاستون استانی، دکتر ژرژ لوسور، دکتر برنارد بولوک ترجمه استاد دکتر حسن دادبان، استاد دکتر علی خالقی تفحص شده و در برخی قسمت ها همچون سوابق تاریخی و سیر تکاملی عیناً از این منابع خلاصه گردیده و در سایر موارد علاوه بر استفاده از مطالب موجود در این آثار سعی در انطباق آن با قانون جدید آیین دادرسی کیفری شده است ضمن اینکه آموخته های خویش در درس آیین دادرسی کیفری در محضر اساتید بزرگی همچون استاد دکتر سید علی آژندیش که به دانشجویان خود علاوه بر حقوق جزا درس انسانیت و اخلاق می آموزند و اینجانب افتخار شاکردی این استاد فرهیخته را دارم و همچنین استاد دکتر حسن دادبان و استاد دکتر محمد آشوری، با این قانون منطبق نموده و در اختیار دانشجویان عزیز قرار داده ام؛ لذا اینجانب قصد این را ندارم مطالب آموخته شده از کلاس درس و همچنین کتاب های با ارزش این اساتید معزز را که نتیجه سال ها تلاش این بزرگواران می باشد را به خود نسبت دهم؛ بنابراین نظرات مربوط به اساتید ارجمند را با ذکر منبع، ارجاع داده ام تا علاقه مندان به منبع اصلی مراجعه نمایند تا همچون بنده از آن بهره مند شوند. از سوی دیگر تلاش شده است تا متن قانون جدید با مبانی فوق مقایسه و ارائه گردد، این امر استنباط اینجانب از این مطالب و نتیجه ۱۰ سال تدریس آیین دادرسی کیفری و حقوق جزای عمومی و اختصاصی است که در اختیار دانشجویان عزیز قرار می گیرد. بدون تردید این مجموعه خلی از ایراد نخواهد بود لذا از عزیزانی که این مجموعه را مطالعه می نمایند تقاضا دارم این موارد را به آدرس موسسه مشاییر مهر داد آفرین ارسال نمایند. در پایان بر خود لازم می دانم تا از زحمات جناب آقای امیر کالوند وکیل محترم دادگستری و مدیر موسسه مشاییر مهر داد آفرین که فرصت چاپ این مجموعه را فراهم آورده اند تشکر نمایم.

اسماعیل ساولانی

بهار ۱۴۰۱

باز باران، با تراز، با کوه‌های فراوان، می خورد بر بام خانه.
من به پشت شیشه تنها، ایستاده، در گذرگاه، رود راه اوقاده.
شاد و خرم، یک دوسه گنجشک پر کو، باز حردم، می پرند، این سو و آن سو
می خورد بر شیشه و در، مشت و سیلی، آسمان امروز دیگر، نیست نیلی.
یادم آرد روز باران: کردش یک روز دیرین؛ خوب و شیرین، توی جخل های کیلان.
کودکی ده ساله بودم، شاد و خرم، نرم و نازک، پست و چابک،
از پرنده، از خرنده، از چرنده، بود جخل گرم و زنده.
آسمان آبی، چو دریا، یک دو ابر، ایجا و آنجا، چون دل من، روز روشن.
بوی جخل، تازه و تر، همچو می مستی دهنده.
بر درختان می زدی پر، هر کجا زیبا پرنده.
برکه ها آرام و آبی؛ برک و گل هر جانمان، پتھر نیلوفر درختان؛ آفتابی.
سنگ ها از آب جسته، از خزه پوشیده تن را؛ بس وزغ آنجا نشسته، دم به دم در شور و غوغا.
رودخانه، با دو صد زیبا ترانه؛ زیر پای درختان، چرخ می زد، چرخ می زد، همچو ستان.
چشمه ها چون شیشه های آفتابی، نرم و خوش در جوش و لرزه؛ توی آنها سنگ ریزه، سرخ و سبز زرد و آبی.
با دو پای کودکان، می دیدم، همچو آهو، می پریدم از سرجو، دور می گشتم ز خانه.
می کشانیدم به پلین، شاخه های میدمشکی، دست من می کشت رنگین، از تمشک سرخ و مشکلی.
می شنیدم از پرنده، داستانهای نهانی، از لب باد وزنده، رازهای زندگانی

هرچه می دیدم در آنجا، بود دلکش، بود زیبا؛ شاد بودم، می سرودم:
"روز، ای روز دلار! داده ات خورشید رختان، این چنین رخسار زیبا؛ ورنه بودی زشت و بیجان.
این درختان، با همه بسزی و خوبی، کوچه می بودند جز پامای چوبی، گر نبودی مهر رختان؟
روز، ای روز دلار! اگر دلاری ست، از خورشید باشد.
ای درخت بسز و زیبا، هرچه زیبایی ست از خورشید باشد."
اندک اندک، رفته رفته، ابرها کشتند چیره.
آسمان کردید تیره، برت شد رخساره خورشید رختان، ریخت باران، ریخت باران.
جخل از باد کیزان، چرخ های زد چو دریا، دانه های کرد باران، پهن می کشتند هر جا.
برق چون شمشیر بران، پاره می کرد ابرها را، تدر دیوانه غران، مشت می زد ابرها را.
روی برکه مرغ آبی، از میانه، از کرانه، باشتابی چرخ می زد بی شماره.
گیسوی سیمین مه را، شانز می زد دست باران، بادها، بافت خوانا، می نمودنش پریشان.
سبزه در زیر درختان، رفته رفته کشت دریا، توی این دریای جوشان، جخل وارونه پیدا.
بس دلار بود جخل، به چه زیبا بود جخل! بس فسانه، بس ترانه، بس ترانه، بس فسانه.
بس کوارا بود باران، به چه زیبا بود باران! می شنیدم اندر این کوحر قشانی، رازهای جاودانی، پنذهای آسمانی؛
"بشو از من، کودک من، پیش چشم مرد فردا، زندگانی - خواه تیره، خواه روشن هست زیبا، هست زیبا، هست زیبا".

دکتر محمدالدین میرفرخانی

متخلص به کلچین کیلانی

تقدیم بہ

پدر و مادر مہربانم

دوست و برادر عزیزم:

جناب آقای امیر کمالوند و کیل محترم دادگستری

کہ از آنہا درس مہربانی آموختم۔

«بیچ اگر سایہ پذیرد منم آن سایہ بیچ»

فهرست مطالب

بخش اول - دادگاه‌های کیفری.....	۱۹
فصل اول - کلیات.....	۱۹
دادگاه و تقسیم‌بندی‌های آن.....	۲۰
الف) تقسیم بندی دادگاه ها با توجه به نوع.....	۲۰
ب) تقسیم بندی دادگاه‌ها با توجه به درجه.....	۲۳
۱ - دادگاه بدوی.....	۲۳
۲- دادگاه تجدید نظر.....	۲۴
فصل دوم - تشکیلات و صلاحیت دادگاه‌های کیفری.....	۲۵
بند اول - دادگاه کیفری یک.....	۲۶
الف) تشکیلات دادگاه کیفری یک.....	۲۶
ب) صلاحیت دادگاه کیفری یک.....	۲۷
پ) معیار تعیین صلاحیت دادگاه کیفری یک.....	۲۹
ت) نکاتی پیرامون هیأت منصفه و قانون مطبوعات.....	۳۰
۱) هیأت منصفه.....	۳۰
۲) نکاتی از قانون مطبوعات.....	۳۳
خلاصه مطالب.....	۴۴
بند دوم - دادگاه کیفری دو.....	۴۹
الف) تشکیلات دادگاه کیفری دو.....	۴۹
ب) صلاحیت دادگاه کیفری دو.....	۴۹
خلاصه مطالب.....	۵۱
بند سوم - دادگاه اطفال و نوجوانان.....	۵۲

۵۲.....	الف) تشکیلات دادگاه اطفال و نوجوانان.....
۵۳.....	ب) صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان.....
۶۰.....	خلاصه مطالب.....
۶۲.....	بند چهارم - دادگاه عمومی بخش.....
۶۲.....	الف) تشکیلات دادگاه عمومی بخش.....
۶۲.....	ب) صلاحیت دادگاه عمومی بخش.....
۶۳.....	پ) مقامات جانشین دادستان و بازپرس در حوزه قضایی بخش.....
۶۸.....	خلاصه مطالب.....
۶۹.....	بند پنجم - دادگاه انقلاب.....
۷۱.....	الف) تشکیلات دادگاه انقلاب و محل استقرار آن:.....
۷۳.....	ب) صلاحیت دادگاه انقلاب.....
۷۴.....	صلاحیت دادگاه انقلاب.....
۱۱۴.....	خلاصه مطالب.....
۱۲۶.....	بند ششم - دادگاه نظامی.....
۱۲۶.....	۱) دادگاه نظامی.....
۱۲۶.....	الف) تشکیلات دادگاه نظامی.....
۱۲۸.....	مقامات قضایی سازمان قضایی نیروهای مسلح.....
۱۳۱.....	ب) صلاحیت دادگاه نظامی.....
۱۳۲.....	دادگاه نظامی:.....
۱۳۶.....	۲ - دادگاه نظامی زمان جنگ:.....
۱۳۶.....	الف) تشکیلات دادگاه نظامی زمان جنگ.....
۱۳۷.....	ب) صلاحیت دادگاه نظامی زمان جنگ.....
۱۳۸.....	خلاصه مطالب.....
۱۴۲.....	فصل سوم - رسیدگی به ادله اثبات.....

مبحث اول - انواع ادله اثبات در امور کیفری.....	۱۴۲
مبحث دوم - تشریفات رسیدگی به ادله اثبات.....	۱۴۴
بخش دوم - رسیدگی و صدور رأی در دادگاه‌های کیفری.....	۱۵۳
فصل اول - رسیدگی در دادگاه‌های کیفری (کلیات).....	۱۵۳
مبحث اول - کیفیت شروع به رسیدگی و احضار متهم و حضور وکلا در امور کیفری.....	۱۵۳
بند اول - کیفیت شروع به رسیدگی.....	۱۵۳
بند دوم - احضار متهم برای رسیدگی.....	۱۸۹
بند سوم - حضور وکلا در امور کیفری.....	۱۹۵
الف) تعداد وکلا در امور کیفری:.....	۱۹۵
ب) تعیین وکیل تسخیری:.....	۱۹۷
پ) وکالت در دادگاه نظامی:.....	۲۰۲
خلاصه مطالب.....	۲۰۹
مبحث دوم - ترتیب رسیدگی و تحقیقات در دادگاه کیفری.....	۲۱۳
بند اول - ترتیب رسیدگی در دادگاه کیفری.....	۲۱۳
بند دوم - کشف جرم دیگر در حین رسیدگی.....	۲۱۶
بند سوم - شروع به تحقیقات از متهم در دادگاه.....	۲۱۷
مبحث سوم - صدور رأی.....	۲۲۶
خلاصه مطالب.....	۲۳۳
فصل چهارم - رسیدگی در دادگاه کیفری یک.....	۲۳۷
مبحث اول - مقدمات رسیدگی در دادگاه کیفری یک.....	۲۳۷
بند اول - قرار رسیدگی.....	۲۳۷
موارد الزامی تعیین وکیل تسخیری در دادگاه کیفری یک.....	۲۳۸
تعداد وکلا در دادگاه کیفری یک.....	۲۳۹
بند دوم - تشکیل جلسه مقدماتی اداری.....	۲۴۰

۲۴۴.....	بند سوم - تعیین وقت رسیدگی از طرف دادگاه کیفری یک
۲۴۴.....	بند چهارم - موارد صدور دستور جلب بدون احضار متهم در دادگاه کیفری یک
۲۴۵.....	بند پنجم - قرار رسیدگی غیابی
۲۴۸.....	مبحث دوم - ترتیب رسیدگی در دادگاه کیفری یک
۲۵۱.....	مبحث سوم - صدور رأی در دادگاه کیفری یک
۲۵۴.....	خلاصه مطالب
۲۵۸.....	فصل سوم - رأی غیابی و واخواهی
۲۵۹.....	مبحث اول - رسیدگی غیابی
۲۶۱.....	مبحث دوم - ملاک حضوری یا غیابی بودن رأی دادگاه
۲۶۹.....	مبحث سوم - شرایط رسیدگی غیابی
۲۶۹.....	مبحث چهارم - مهلت واخواهی
۲۷۶.....	خلاصه مطالب
۲۸۰.....	فصل چهارم - رسیدگی در دادگاه اطفال و نوجوانان
۲۸۰.....	مبحث اول - تشکیلات
۲۸۱.....	مبحث دوم - ترتیب رسیدگی در دادگاه اطفال و نوجوانان
۲۸۳.....	موارد الزامی تعیین وکیل برای اطفال و نوجوانان
۲۸۶.....	فصل پنجم - احاله
۲۸۶.....	بند اول - کلیات
۲۸۶.....	بند دوم - فروض مختلف احاله
۲۸۸.....	بند سوم - موارد احاله
۲۸۹.....	احاله
۲۹۰.....	فصل ششم - رد دادرسی
۳۰۱.....	بخش سوم - اعتراض به آراء
۳۰۱.....	فصل اول - کلیات

تجدید نظر:	۳۰۱
بند اول - مرجع تجدیدنظرخواهی و فرجام‌خواهی	۳۰۲
الف) دادگاه تجدیدنظر استان:	۳۰۴
ب) دیوان عالی کشور:	۳۰۵
بند دوم - آراء قابل تجدیدنظر و فرجام	۳۰۷
دادگاه تجدیدنظر نظامی:	۳۱۰
آراء قابل تجدیدنظر:	۳۱۴
الف) احکام:	۳۱۴
ب) قرارها:	۳۱۴
بند سوم - اشخاصی که حق تجدیدنظرخواهی یا فرجام‌خواهی از رأی را دارند	۳۱۴
بند چهارم - قالب تجدیدنظرخواهی و فرجام‌خواهی (درخواست و یا دادخواست)	۳۱۶
بند پنجم - مرجع تسلیم تقاضای تجدیدنظرخواهی و فرجام‌خواهی	۳۲۰
بند ششم - مهلت تجدیدنظرخواهی و فرجام‌خواهی	۳۲۶
بند هفتم - استرداد درخواست و یا رد درخواست تجدیدنظرخواهی	۳۲۸
بند هشتم - اسقاط حق تجدیدنظرخواهی و یا فرجام‌خواهی	۳۳۰
بند نهم - تمکین به حکم بدوی	۳۳۰
بند دهم - جهات تجدیدنظرخواهی	۳۳۲
خلاصه مطالب	۳۳۴
فصل دوم - کیفیت رسیدگی دادگاه تجدیدنظر استان	۳۴۳
مبحث اول - رسیدگی در دادگاه تجدیدنظر	۳۴۴
مبحث دوم - صدور قرار تأمین در دادگاه تجدیدنظر استان	۳۵۶
مبحث سوم - تغییر مجازات در دادگاه تجدیدنظر (تشدید یا تخفیف مجازات در دادگاه تجدیدنظر)	۳۵۷
مبحث چهارم - صدور رأی در دادگاه تجدید نظر	۳۵۸
مبحث پنجم - رأی غیابی دادگاه تجدیدنظر	۳۵۹

۳۶۰ خلاصه مطالب
۳۶۴ فصل سوم - کیفیت رسیدگی در دیوان عالی کشور
۳۶۴ مبحث اول - کلیات
۳۶۴ بند اول - ساختار دیوان عالی کشور
۳۶۵ بند دوم - وظایف دیوان عالی کشور
۳۶۶ مبحث دوم - کیفیت رسیدگی دیوان عالی کشور
۳۶۷ بند اول - رسیدگی به پرونده در شعب دیوان عالی کشور
۳۷۷ بند دوم - رسیدگی در دادگاه هم‌عرض
۳۷۸ مبحث سوم - رسیدگی در هیأت عمومی اصراری دیوان عالی کشور
۳۷۹ مبحث چهارم - آثار تجدیدنظرخواهی
۳۸۲ فصل چهارم - موارد صدور رأی وحدت رویه
۳۹۱ فصل پنجم - اعاده دادرسی
۳۹۱ مبحث اول - کلیات
۳۹۲ رسیدگی مجدد نسبت به احکام دادگاه‌ها:
۳۹۳ مبحث دوم - موارد اعاده دادرسی
۳۹۸ مبحث سوم - مرجع تسلیم درخواست اعاده دادرسی
۴۰۳ مبحث چهارم - آثار اعاده دادرسی
۴۰۵ مبحث پنجم - ویژگی‌های اعاده دادرسی
۴۰۶ اعاده دادرسی از طریق رئیس قوه قضائیه (اعاده دادرسی به معنای خاص):
۴۱۳ مبحث ششم - اعلام گذشت
۴۱۴ اعلام گذشت
۴۱۵ خلاصه مطالب
۴۲۱ بخش چهارم - اجرای حکم
۴۲۱ فصل اول - کلیات

نحوه اجراء احكام صادره از دادگاه‌های حقوقی:	۴۲۱
احكام كیفی صادره از دادگاه‌های كیفی:	۴۲۱
اجرای احكام:	۴۲۴
فصل دوم - اجرای مجازات حبس	۴۳۱
فصل سوم - اجرای محکومیت‌های مالی	۴۳۷
فصل چهارم - اجرای سایر احكام كیفی	۴۴۰
فصل پنجم - اجرای قرار تعلیق اجرای مجازات، آزادی مشروط، قرار تعویق صدور حکم، نظام نیمه آزادی و آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی	۴۴۴
هزینه دادرسی	۴۴۷
بخش پنجم - نظام‌های مختلف رسیدگی	۴۴۹
الف) نظام رسیدگی اتهامی	۴۴۹
ب) نظام رسیدگی اسلامی	۴۵۲
پ) نظام دادرسی تفتیشی	۴۵۳
ت) نظام رسیدگی مختلط	۴۵۵
ضمیمه	۴۷۱
جدول مواعد	۴۷۱
منبع:	۵۰۴

بخش اول – دادگاه‌های کیفری

فصل اول – کلیات

برخلاف دادرسی به عنوان نهاد انجام دهنده تحقیقات مقدماتی که نقش آنها جمع کردن و ارزیابی دلایل و تصمیم‌گیری بر اثر این بررسی است، در مورد اینکه فرستادن متهم برای قضاوت واقعی به دادگاه مناسب است یا خیر، دادگاه به عنوان مرجع [رسیدگی] در ماهیت دادرسی جزایی که در محضر آن پرونده از طرف [دادستان با صدور کیفرخواست، یا قرار جلب به دادرسی توسط قاضی دادگاه یا بیان ادعای شفاهی دادستان یا مستقیم بودن کیفرخواست] مطرح می‌شود که [دادگاه نیز] بعد از محاکمه رأی می‌دهد به ... محکومیت به یک مجازات، برائت یا حتی معافیت از مجازات و همچنین دادگاه‌های کیفری در مورد دعوی خصوصی، که ممکن است در محضر آنها اقامه شود رأی می‌دهند.^۱ بنابراین دادرسی نهاد انجام دهنده تحقیقات مقدماتی است که در جلد اول این مجموعه مورد بررسی قرار گرفت و دادگاه به عنوان مرجع رسیدگی است که در این جلد (جلد دوم) از این مجموعه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

دادگاه مرجع رسیدگی و محاکمه است.

دادگاه ← مرجع رسیدگی است.

در صورتی که عقیده دادستان و بازپرس بر جلب متهم به دادرسی باشد، دادستان ظرف دو روز با صدور کیفرخواست، از طریق شعبه بازپرسی بلافاصله پرونده را به دادگاه صالح ارسال می‌کند.^۲ بنابراین با صدور کیفرخواست پرونده از طریق شعبه بازپرسی جهت رسیدگی به دادگاه فرستاده می‌شود.

۱- گاستون استفانی، ژرژ لواسور و برناریولوک، آیین دادرسی کیفری، ترجمه حسن دادبان، جلد اول، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، چاپ اول ۱۳۷۷، ص ۵۴۸.

۲- ماده ۲۶۸ ق.آ.د.ک.

در این قسمت به بررسی دادگاه و تقسیم‌بندی‌های آن به عنوان مرجع رسیدگی و نحوه رسیدگی و صدور رأی و تجدیدنظرخواهی از آن می‌پردازیم.

دادگاه و تقسیم‌بندی‌های آن

الف) تقسیم‌بندی دادگاه‌ها با توجه به نوع

دادگاه با توجه به نوع، تقسیم می‌شود به:

۱. دادگاه عمومی

۲. دادگاه اختصاصی

در میان دادگاه‌ها، دادگاه‌های عمومی و دادگاه‌های اختصاصی از یکدیگر تمیز داده می‌شوند: دسته اول صلاحیت قضاوت کلیه جرایم از یک طبقه معین را دارند جز آنهایی را که قانون خاصی استثناء کرده است؛ دسته دوم صلاحیت [رسیدگی به جرمی را] ندارند، مگر برای قضاوت بعضی از جرایم که قضاوت آنها به وسیله قانون خاصی با توجه به طبیعت مخصوص جرم یا عنوان خاص مجرم به آنها واگذار شده است.^۱

بنابراین با توجه به مطالبی که بیان شد دادگاه با توجه به نوع، تقسیم می‌شود به:

۱) دادگاه عمومی ← دادگاهی است که اصولاً صلاحیت رسیدگی به کلیه جرائم را دارد، مگر اینکه قانونگذار استثناء کرده باشد.

نکته: اصل بر صلاحیت دادگاه عمومی است.

۲) دادگاه اختصاصی ← دادگاهی است که اصولاً صلاحیت رسیدگی به جرمی را ندارد، مگر اینکه قانونگذار تصریح کرده باشد.

دادگاه اختصاصی مانند: دادگاه انقلاب، دادگاه نظامی، دادگاه ویژه روحانیت و دادگاه اطفال.

* بنابراین بر خلاف دادگاه‌های جزایی عمومی دادگاه‌های جزایی اختصاصی فقط برای قضاوت جرایمی صلاحیت دارند که رسیدگی به آنها طبق یک متن قانونی به خاطر صفت شخصی مرتکبان و یا به جهت مخصوص جرایم به آن دادگاه‌ها واگذار شده است مانند مجرمان صغیر که در

۱- گاستون استفانی و دیگران، پیشین، ص ۵۴۸.

دادگاه های اختصاصی، دادگاه های اطفال محاکمه می شوند و نظامیان که در دادگاه های نظامی محاکمه می شوند.^۱

نکته: لازم به ذکر است که نباید اصطلاح **دادگاه های اختصاصی** را با **دادگاه های تخصصی** اشتباه گرفت.

دادگاه تخصصی: شعبی از دادگاه های عمومی هستند که برای رسیدگی به امور خاصی اختصاص یافته اند.

در این خصوص می توان به ماده ۵۶۶ و تبصره آن از قانون آیین دادرسی کیفری اشاره کرد که چنین مقرر داشته است: «تمام مراجع قضایی موضوع این قانون مکلفند با توجه به نوع دعاوی به تخصیص شعبه یا شعبی از مراجع قضایی برای رسیدگی **تخصصی** اقدام کنند.

شیوه تشکیل شعب تخصصی مراجع قضایی اعم از حقوقی و کیفری موضوع ماده ۵۶۶ ق.آ.د.ک. به موجب آیین نامه ای است که ظرف شش ماه از تاریخ لازم الاجرا شدن ق.آ.د.ک. توسط وزیر دادگستری تهیه می شود و به تصویب رئیس قوه قضائیه می رسد.^۲ و همچنین ماده ۳۱۵ ق.آ.د.ک. و تبصره آن در این خصوص چنین مقرر داشته است: «جرائم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک و همچنین انقلاب در مواردی که با تعدد قاضی رسیدگی می شود اگر توسط افراد بالغ کمتر از ۱۸ سال تمام شمسی ارتکاب یابد، در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان رسیدگی و متهم از کلیه امتیازاتی که در دادگاه نوجوانان اعمال می شود، بهره مند می گردد.

در هر شهرستان به تعداد مورد نیاز، شعبه یا شعبی از دادگاه کیفری یک به عنوان «دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان» برای رسیدگی به جرائم موضوع ماده ۳۱۵ ق.آ.د.ک. اختصاص می یابد. **تخصصی بودن این شعب، مانع از ارجاع سایر پرونده ها به آنها نیست.** و همچنین ماده ۶۶۶ ق.آ.د.ک. در این خصوص چنین مقرر داشته است: «قوه قضائیه موظف است به تناسب ضرورت، شعبه یا شعبی از دادرها، دادگاه های کیفری یک، کیفری دو، اطفال و نوجوانان، نظامی و تجدیدنظر را برای رسیدگی به جرائم رایانه ای اختصاص دهد».

از توجه به ماده ۳۱۳ و تبصره های یک و دو ماده ۳۱۴ معلوم می شود که قانونگذار صلاحیت عمومی را به دادگاه کیفری داده و برحسب اهمیت جرم آن را به کیفری یک و کیفری دو تقسیم

۱- همان، صص ۵۶۹ و ۵۷۰.

۲ - آیین نامه شیوهی تشکیل شعب تخصصی مراجع قضایی در تاریخ ۹۸/۲/۲۸ به تصویب رسیده است.

نموده است. در مقابل صلاحیت اختصاصی را از آن دادگاه‌های اطفال، انقلاب و نظامی (و دادگاه ویژه روحانیت در خارج از ق.آ.د.ک.) دانسته است.^۱

بنابراین با توجه به مطالبی که در خصوص دادگاه‌های عمومی بیان شد، دادگاه‌های عمومی تقسیم می‌شوند به دادگاه‌های عمومی حقوقی و عمومی جزایی، قانونگذار نیز در این خصوص چنین مقرر داشته است: «در هر حوزه قضایی که بیش از یک شعبه دادگاه عمومی وجود دارد، به تشخیص رئیس قوه قضائیه یا مقامات مجاز از طرف وی، شعب دادگاه بر اساس نیاز و به نسبت تراکم کار به **حقوقی و جزایی** تقسیم می‌شوند... [این تقسیم‌بندی] بر اساس نیاز و تراکم کار با تصویب رئیس قوه قضائیه خواهد بود».^۲

بنابراین با توجه به مطالبی که بیان شد در هر حوزه قضایی که بیش از یک شعبه دادگاه عمومی وجود دارد آن شعب بر حسب نیاز تقسیم می‌شوند به:

۱. شعب عمومی حقوقی

۲. شعب عمومی جزایی

دادگاه حقوقی: صرفاً به امور حقوقی رسیدگی می‌نماید.

دادگاه جزایی: صرفاً به امور جزایی رسیدگی می‌نماید.

* دادگاه حقوقی صرفاً به امور حقوقی و دادگاه جزایی فقط به امور جزایی رسیدگی می‌نماید. در صورت ضرورت ممکن است به شعبه جزایی پرونده حقوقی و یا به شعبه حقوقی پرونده جزایی ارجاع شود.^۳

* منظور از مورد ضرورت که دادگاه جزایی به پرونده حقوقی و دادگاه حقوقی به پرونده جزایی رسیدگی کند عبارتند از:

۱- دعاوی حقوقی ناشی از جرم.

۱- خالقی، علی، نکته‌ها در قانون آیین دادرسی کیفری، انتشارات مؤسسه مطالعات پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، چاپ اول ۱۳۹۳، ص ۲۶۰.

۲- ماده ۱ آیین‌نامه قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب

۳- ماده ۴ ق.ا.ق.ت.د.ع.ا.

«هر حوزه قضایی که دارای بیش از یک شعبه دادگاه عمومی باشد آن شعبه به حقوقی و جزایی تقسیم می‌شود.

دادگاه‌های حقوقی صرفاً به امور حقوقی و دادگاه‌های جزایی فقط به امور کیفری رسیدگی خواهند نمود...

در صورت ضرورت ممکن است به شعبه جزایی پرونده حقوقی و یا به شعبه حقوقی پرونده جزایی ارجاع شود».

۲- دعوای جزایی مرتبط با دعوای خانوادگی.

۳- محدود بودن شعب حوزه قضایی به نحوی که به لحاظ جهات رد و معذوریت امکان رسیدگی نباشد.

۴- سایر موارد به تشخیص رئیس قوه قضاییه یا مقامات مجاز از طرف ایشان^۱.

این نکات را قانونگذار بدین شرح پیش‌بینی کرده است:

«هر حوزه قضایی که دارای بیش از یک شعبه دادگاه عمومی باشد آن شعبه به حقوقی و جزایی تقسیم می‌شود.

دادگاه‌های حقوقی صرفاً به امور حقوقی و دادگاه‌های جزایی فقط به امور کیفری رسیدگی خواهند نمود... در صورت ضرورت ممکن است به شعبه جزایی پرونده حقوقی و یا به شعبه حقوقی پرونده جزایی ارجاع شود»^۲.

تأسیس دادگاه‌های عمومی در هر حوزه قضایی و تعیین قلمرو محلی و تعداد شعب دادگاه‌های مزبور به تشخیص رئیس قوه قضاییه است.^۳

ب) تقسیم‌بندی دادگاه‌ها با توجه به درجه

با توجه به مراحل رسیدگی، دادگاه‌ها تقسیم می‌شوند به:

۱) دادگاه بدوی

۲) دادگاه تجدیدنظر و فرجام

۱- دادگاه بدوی

دادگاهی که در مرحله نخستین پس از انجام تحقیقات و صدور کیفرخواست به بررسی پرونده می‌پردازد و به عنوان دادگاه بدوی از آن یاد می‌شود.

به عبارت دیگر دادگاهی که برای بار اول وارد مرحله رسیدگی می‌شود، از آن تحت عنوان دادگاه بدوی یا همان دادگاه نخستین یاد می‌شود. دادگاه بدوی (نخستین) مانند:

دادگاه کیفری یک، دادگاه کیفری دو، دادگاه انقلاب، دادگاه اطفال و نوجوانان و دادگاه نظامی.^۴

۱- ماده ۵ ق.ا.ق.ت.د.ع.ا.

۲- ماده ۴ ق.ا.ق.ت.د.ع.ا.

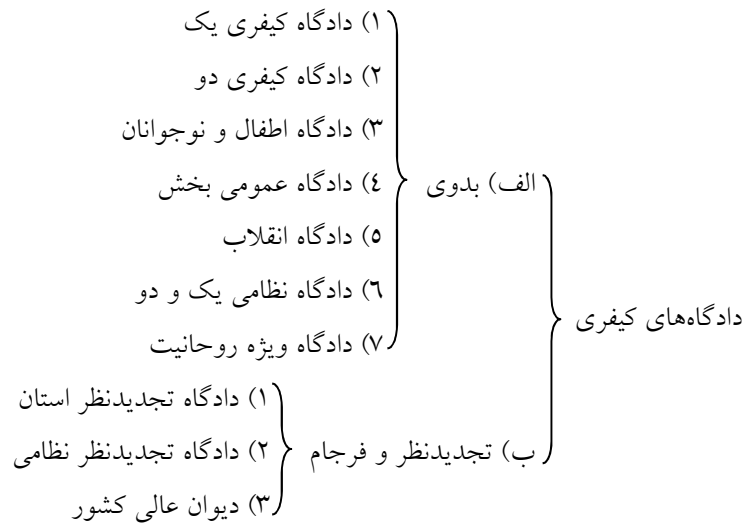
۳- ماده ۲ ق.ت.د.ع.ا.

۴- ماده ۲۹۴ ق.آ.د.ک.

۲- دادگاه تجدید نظر

«تصمیمات قضات کیفری مانند قضات مدنی ممکن است اشتباه داشته باشد. لذا طرفین حق دارند که درخواست کنند که محاکمه آنها تجدید شود. در میان راه‌های تجدید نظر مختلف که در امور کیفری قبول شده‌اند، مانند راه‌های مدنی، تجدید نظر عادی و راه‌های تجدید نظر فوق‌العاده را از یکدیگر تمیز می‌دهند. راه‌های اول (تجدیدنظر عادی) که به طور وسیع و برای هر علتی باز بوده و هدفشان قضاوت برای یک دفعه دیگر تحت کلیه جنبه‌های موضوعی هستند که قبلاً قضاوت شده است. این راه‌ها عبارتند از واخواهی و تجدیدنظرخواهی.

راه‌های تجدیدنظر فوق‌العاده که فقط در موارد محدود و محصور وقتی که راه‌های تجدید نظر عادی، دیگر ممکن نیستند، می‌خواهند مطابقت رأی، از نظر قانونی و در برخی اوقات از نظر ماهوی از طرف دیوان ارزیابی شود، این راه‌ها برای اشتباهات قانونی، فرجام و برای اشتباهات ماهوی، اعاده دادرسی است.»^۱

با توجه به مطالبی که بیان شد ابتدا به بررسی دادگاه‌های بدوی خواهیم پرداخت و پس از آن به بررسی مرجع رسیدگی مجدد یعنی دادگاه تجدیدنظر استان و دیوان عالی کشور خواهیم پرداخت.

۱- گاستون، استفانی ژرژ لواسور و برناریولوک، آیین دادرسی کیفری، ترجمه حسن دادبان، جلد دوم، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی تهران، چاپ اول، ۱۳۷۷، ص ۱۱۶.

فصل دوم - تشکیلات و صلاحیت دادگاه های کیفری

همانطور که بیان شد دادگاه ها با توجه به درجه تقسیم می شوند به دادگاه های بدوی و تجدید نظر، در این قسمت ابتدا به بررسی دادگاه های بدوی و انواع آن و سپس به بررسی دادگاه تجدیدنظر خواهیم پرداخت.

* دادگاه های کیفری به دادگاه کیفری یک، دادگاه کیفری دو، دادگاه انقلاب، دادگاه اطفال و نوجوانان و دادگاه های نظامی تقسیم می شوند.^۱

* لازم به ذکر است که علاوه بر دادگاه های فوق الذکر، در ق.آ.د.ک. دادگاه عمومی بخش نیز وجود دارد^۲ ولی دلیل اینکه قانونگذار در ماده ۲۹۴ ق.آ.د.ک. این دادگاه را جزء دادگاه های کیفری بیان نکرده به این دلیل است که دادگاه عمومی بخش فقط به امور کیفری رسیدگی نمی کند بلکه به امور حقوقی نیز رسیدگی می نماید لذا قانونگذار دادگاه عمومی بخش را جزء دادگاه های کیفری بیان نکرده است. از سوی دیگر به موجب آیین نامه دادرسی و دادگاه ویژه روحانیت، دادگاه ویژه روحانیت نیز مرجعی است که به جرایم روحانیون رسیدگی می نماید، لذا به این دلیل که مرجع ایجاد این دادگاه آیین نامه فوق الذکر است نه قانون آیین دادرسی کیفری، بنابراین در ماده ۲۹۴، ق.آ.د.ک. جزء دادگاه های کیفری بیان نشده است. لذا دادگاه هایی که در مرحله بدوی به امور کیفری رسیدگی می نمایند عبارتند از:

۱. کیفری یک، ۲. کیفری دو، ۳. اطفال و نوجوانان، ۴. دادگاه عمومی بخش، ۵. دادگاه انقلاب، ۶. دادگاه نظامی، ۷. دادگاه ویژه روحانیت.

در این قسمت به بررسی هر یک از این دادگاه هایی که در فوق به آنها اشاره شد خواهیم پرداخت.

* قانونگذار صلاحیت عمومی را به دادگاه کیفری داده و بر حسب اهمیت جرم، آن را به کیفری یک و کیفری دو تقسیم نموده است.^۳ در این قسمت ابتدا به بررسی دادگاه کیفری یک و پس از آن به بررسی دادگاه کیفری دو خواهیم پرداخت.

۱- ماده ۲۹۴ ق.آ.د.ک.

۲- ماده ۲۹۹ ق.آ.د.ک.

۳- خالقی، پیشین، ص ۳۶۰.